

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK

Univerza v Mariboru, Slovenija

e-mail: irena.stramljic@um.si

<https://orcid.org/0000-0002-7267-6507>

ISTOKORENSKA (NE)VZPOREDNOST TVORJENK S POMENOM VRŠILCA DEJANJA IN NOSILCA STANJA V SLOVENŠČINI¹

THE (NON)PARALLELISM OF SLOVENE WORD DERIVATIONS FROM THE SAME BASE WITH THE MEANING OF AGENT AND STATE CARRIER

ABSTRACT: The paper uses material from *SSKJ 2* and the *Gigafida 2.0* corpus to examine the potential of the Slovene language to derive nouns from the same base which form word-formational pairs with the meaning of agent (A) (*employer*) and state carrier (*employee*) (CofS). We can conclude that the parallelism of both types of derivation is dependent on two factors: the grammatical and semantic features of the verb. In terms of grammar, it is the verbal aspect which plays an important role, as the study shows that perfective prefixed verbs are much more productive in the formation of A/CofS. In terms of semantics, the parallel conceptualization of the meaning of A (trajector) and of CofS (landmark) as formations of different degrees derived from the same verbal base is common with verbs that are associated with communication, change, possession and the body, while verbs that are associated with thought processes are the least common in this function. It is also interesting that we have not been able to find such pairs derived from the group of verbs which denote movement. Further research of such derivational pairs could also include another grammatical category, i.e. the transitivity of the verb and thematic roles.

¹ Prispavek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine - vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

KEYWORDS: Slovene language, word formation, agent, state carrier, cognitive grammar, trajector, landmark

KLJUČNE BESEDE: slovenski jezik, besedotvorje, vršilec dejanja, nosilec stanja, kognitivna slovnica, trajektor, landmark

SŁOWA KLUCZOWE: język słoweński, słowotwórstwo, agens, nosiciel stanu, gramatyka kognitywna, trajektor, landmark

1. Uvod

V prispevku bomo na gradivu *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 2* (v nadaljevanju *SSKJ 2*) predstavili, kako je v slovenskem knjižnem jeziku izkoriščena besedotvorna možnost istokorenskih samostalniških izpeljank, ki glede na besedotvorni pomen predstavljajo parno razmerje med vršilcem dejanja (npr. *opazovalec*) in na drugi strani nosilcem stanja (npr. *opazovanec*). Z vidika kognitivnega jezikoslovja je oba jezikovna izraza mogoče interpretirati kot rezultat konceptualizacije oz. vizualne percepcije zunajjezikovne pojavnosti, urejene po prostorskem načelu. Ta predstava temelji na principu lika in ozadja, ki ju kognitivna slovnica imenuje trajektor (lik prvega plana) in landmark (lik drugega plana)². To pomeni, da se v jezikovnem izrazu lahko zrcali govornikovo videnje situacije: v primeru *opazovalec* je usmerjeno na osebo, ki izvršuje dejanje, v primeru *opazovanec* na osebo, ki je bila deležna tega dejanja in je zato nosilec stanja.

Ker omenjeni besedotvorni pomenski skupini analiziramo v kontekstu kognitivnega jezikoslovja, bomo najprej izhajali iz spoznanj slovenistične teorije o propozicijskosti samostalniških besedotvornih pomenov in jih povezali s tistim delom kognitivnega jezikoslovja, ki lahko nudi interpretacijski okvir za razmerje med besedotvornima pomenoma vršilca dejanja in nosilca stanja. Nato pa bomo predstavili rezultate opravljene analize.

2. Vršilec dejanja in nosilec lastnosti kot besedotvorna pomena samostalniških tvorjenk

V slovenski besedotvorni teoriji za samostalniške navadne izpeljanke, tvorjenke iz predložne zveze ter podredne medponsko-priponske zloženke ločimo 6 pomenskih skupin, ki nastajajo iz glagola, samostalnika in pridevnika (Toporišič

² Prevezeta izraza uporabljamo po Będkowska-Kopczyk (2004, s. 39): trajektor (tj. lik v ospredju, *trajector/primary figure*), landmark (lik v drugem planu, *landmark/secondary figure*). V Będkowska-Kopczyk, Jamnik (2004, s. 169) sta slovenska izraza za trajektor in landmark pomenotena kot lik prvega plana in lik drugega plana.

1975, s. 24), in so ostale nespremenjene do *Slovenske slovnice* (Toporišič 2000). To so poimenovanja glede na glagolsko, pridevniško ali samostalniško podstavo za: (1) vršilca dejanja, nosilca lastnosti, opravkarja; (2) vršilnik dejanja, nosilnik lastnosti, opravljajnik; (3) dejanje, lastnost, lastnost oz. stanje; (4) rezultat dejanja, popredmeteno lastnost tako za izpridevniške kot izsamostalniške tvorjenke; (5) kraj ali mesto in (6) za snov iz vseh treh podstav. Avtorjevo merilo za določitev pomenskih skupin je izhajalo iz načela pomenskosti stavčnih členov (Toporišič 199, s. 222).

Ada Vidovič Muha (1988a, s. 16; 2011, s. 84–86) je zaradi opaženega različnega števila besedotvornih pomenov samostalniških tvorjenk tako v domači kot tuji literaturi poiskala kot merilo za besedotvorne pomene pretvorbno povezavo s pomensko podstavo povedi (propozicijo) in določila 7 besedotvornih pomenov: (1) dejanje, lastnost in stanje; (2) vršilec dejanja, nosilec lastnosti in tisti, ki je s čim povezan; (3) predmet, ki opravlja dejanje, predmet kot nosilec lastnosti, povezave; (4) rezultat dejanja; (5) sredstvo dejanja; (6) mesto dejanja; (7) čas dejanja.

Ne glede na deloma različno strukturiranje besedotvornih pomenov, ki izhaja iz različnih meril, sta obema avtorjema skupni kategoriji vršilca dejanja in nosilca stanja. Obe, z vidika strukture pomenske podstave povedi, sestavljene iz predikata ali povedja in participantov ali udeležencev, ki se delijo na cirkumstante ali okoliščine in aktante ali delovalnike, pripadata slednji skupini. Vršilec dejanja (Vd) in nosilec stanja, lastnosti (Ns/l) sta na podlagi kategorije živosti povezana s prvim delovalnikom, ki je v stavčnočlenski strukturi potencialni osebek. Vršilec dejanja je vezan na pomenskost izglagolskih samostalniških tvorjenk, nosilec lastnosti/stanja pa na pomenskost izpridevniških samostalniških tvorjenk.

Nas zanimajo istokorenske izpeljanke obeh tipov, ki jih povezuje skupna glagolska podstava, npr. *opazovati* → *opazovalec* (Vd); *opazovati* → *opazovan* → *opazovanec* (Ns)³.

Iz prikaza je razvidno, da sta sicer istokorenski samostalniški tvorjenki ne samo pomensko, ampak tudi glede na stopnjo tvorbe različni. Tvorjenka s pomenom Vd je izglagolska prvostopenjska, tvorjenka s pomenom Ns pa izglagolska drugostopenjska. Vezni člen med njima je skupni glagol.

3. Kognitivno jezikoslovje kot interpretacijski okvir besedotvorja

Kognitivno jezikoslovje se je začelo razvijati v ameriškem okolju v sedemdesetih letih in se sredi osemdesetih let 20. stoletja razširilo tudi v evropskem prostoru. V svojem bistvu se je razvilo kot opozicija do takrat uveljavljenemu formalističnemu

³ Ker je v obravnavanih tvorjenkah v podstavi vselej deležnik stanja na *-n*, bomo pomensko kategorijo imenovali nosilec stanja (Ns).

pristopu k opisu jezika, katerega najtipičnejši predstavnik je bila tvorbeno-pretvorbena slovnica N. Chomskega, ki je temeljila na opisu strukturnih odnosov oz. formalnih obrazcev, po katerih se enote nižjega kombinirajo v enote višjega reda. Tako jezikovna kompetenca idealnega govorca sledi slovničnim pravilom in na podlagi končnega števila strukturnih obrazcev in pravil lahko tvori neskončno število slovnično pravilnih struktur. Naloga slovnice pa je, da opiše sestav teh pravil, zato je bil značilen algoritmičen opis jezika (Tabakowska 2005)⁴.

Nasprotno formalnemu je funkcijski pristop pri opisu jezika, ki so ga začeli razvijati prav nekateri sodelavci in učenci Chomskega. Predstavnik enega izmed številnih funkcijskih pristopov je tudi vodilni teoretik kognitivne lingvistike R.W. Langacker (1987, 1991), čigar glavna ugotovitev v odnosu do tvorbeno-pretvorbene slovnice je bila, da se naravni jezik izmika eksaktnim pravilom logike, da je v njem veliko posebnosti in prav te se morajo odraziti tudi v opisu jezika. Tudi predpostavke generativistov o relativni samostojnosti posameznih sestavin jezika so kognitivisti interpretirali drugače, da namreč le-te tvorijo celovit kontinuum in da jezik ni samostojna entiteta, marveč neposredni odraz človekove sposobnosti dojemanja sveta. Zato kognitivisti jezik raziskujejo v širokem psihološkem, sociološkem in kulturnem kontekstu, kajti jezik predstavlja sliko našega sveta in ga je zato treba tudi opazovati v kontekstu tega sveta. Langackerjeva kognitivna slovnica je model jezikovnega opisa, ki je utemeljen na jezikovni rabi, prek izkustva reflektirajoči razumevanje in vedenje o svetu.

Kognitivizem kot teoretični okvir za interpretacijo besedotvornih kategorij je razvit zlasti v angleškem govornem okolju (Onysko, Michel 2010, s. 1–12). Kognitivni pristop, po navedbah obeh avtorjev, v središče postavlja kognitivne procese, kognitivne funkcije besedotvorja in tvorbenih vzorcev kot tudi mehanizme profiliranja konceptov v tvorjenki. Vendar hkrati tudi ugotavljata, da ne gre nujno za izključevanje predhodnih jezikoslovnih paradigem, ampak je mogoče celo dopolnjevanje obeh pristopov, ker generativist in strukturalist opazujeta tvorbo besed skozi pravila, ločena od mentalnega leksikona, kognitivist pa strukturo in regularnost tvorjenke izpeljuje prav iz mreže medsebojno povezanih kognitivnih procesov, ki se odražajo v jezikovnem izrazu. Zato kognitivnega jezikoslovja ne gre razumeti kot teorijo, ki zanika oz. izključuje pretekde dosežke jezikoslovja, marveč iz teh dosežkov izhaja in jih osvetljuje z nove perspektive, ki razume jezik kot sestavni del človekovega spoznavanja, izhajajočega iz izkušenj.

Najbistvenejši poudarek kognitivnega pristopa je, da kognitivna lingvistika holistično gleda na jezik, ne izključuje metafore kot jezikovne anomalije in interpretira jezik kot sestav medsebojno povezanih prototipičnih kategorij, ki temeljijo na shemah in semantičnih okvirih.

⁴ Prim. *besedotvorni algoritem* (Toporišič 2000, s. 156).

Kognitivni pristop v slovanskem besedotvorju je zastopan tudi v delih Kristine Waszakowe. Avtorica (Waszakowa 2003, s. 411–435; 2017, s. 43–66) se posveča kognitivno-komunikacijskim vidikom poljskega besedotvorja. Opravila je pilotno študijo, v kateri je predstavila možnosti prenosa metodološkega aparata kognitivnega jezikoslovja v besedotvorne raziskave.

Še posebej je za temo prispevka pomemben kognitivni pristop k pomenu kot rezultatu profiliranja glede na lik in ozadje. Po Langackerju (Będkowska-Kopczyk 2004, s. 28 po Langacker 1991) je pomen strukturiran iz konceptualne vsebine (mentalno in čutno izkustvo in vedenje o kontekstu) in načina, na katerega je ta vsebina upodobljena ali konstruirana. Ta medsebojna povezanost se kaže v Langackerjevi metafori gledanja, ki zajema področje scene, predstavljajoče maksimalno vidno polje opazovalca. Opazovalčeva pozornost je usmerjena v žarišče, med opazovalcem in opazovanim predmetom je relacija konstruiranja prizora ali relacija upodabljanja, ki v odnosu do maksimalnega vidnega polja zajema zožan vidni okvir.

Sklicujoč se na metaforo gledanja, je proces konceptualizacije mogoče opisati na naslednji način s prisposodo iz gledališča: govoreči ima pred seboj celotno območje vsebine, ki jo lahko ubesedi (npr. vse na odru in v gledališki dvorani). Znotraj tega območja se nahaja ožji odsek, ki obsega le tiste prvine semantične strukture, ki so neposredno bistvene za pomen določenega koncepta (npr. vse na odru), medtem ko druge informacije ostajajo v ozadju. Govorec je osredotočen na dani objekt (npr. stol na odru), ki je predmet konceptualizacije in se nahaja v žarišču, ker ga govorec v procesu upodabljanja profilira, tj. postavi v ospredje (Będkowska-Kopczyk 2004, s. 30, 32), čeprav obstajajo tudi drugi objekti (npr. poleg stola so na odru še miza, omara in luč). Upodabljanje ali konstruiranje pomena lahko poteka na več različnih načinov, eden izmed njih je povezan s procesom profiliranja in razmerjem med trajektorjem in landmarkom. Profiliranje pomeni izpostavljanje določenih semantičnih struktur iz območja kognitivne baze, medtem ko druge ostajajo v ozadju. Trajektor je zmeraj lik prvega plana (npr. *stol*), medtem ko je landmark lik, ki ima vlogo referencialne točke, na podlagi katere se določa položaj trajektorja (npr. *miza*). V povedi (npr. *Stol je ob mizi*) je stol trajektor, ki je položajsko opredeljen glede na landmark, tj. mizo. V povedi (npr. *Miza je ob stolu*) se njuna vloga zamenja, miza je lik prvega plana in stol je lik drugega plana.

Waszakowa (2017, s. 53–57) profiliranje, ki pomeni osvetlitev ali izpostavitve enega elementa kot pomembnejšega od drugih – tj. razmerje med likom in ozadjem – prepozna kot uporaben model tudi v besedotvorju. V tvorjenkah, npr. *komputerofobija*, *komputeromanija*, *komputerski* kot kognitivna baza nastopa *komputer*, vendar so profili drugačni (pri prvi tvorjenki je profiliran strah, pri drugi obsedenost in pri tretji vrstnost). Podobno je lahko pri bazi *komunizem*

profiliran proces (*dekomunizirati*) ali oseba (*dekomunizator*). Po Langackerju gre lahko za nominalni (samostalniki) ali relacijski profil, ki se deli na temporalni (glagoli) in atemporalni (pridevniki, prislovi, predlogi), ki ga izražajo posamezne besedne vrste.

Tvorjenke so lahko rezultat konceptualizacije, temelječe na razmerju med trajektorjem (lik prvega plana) in landmarkom (lik drugega plana). Slednje se najizraziteje kaže v odnosu med vršilcem dejanja, npr. pri tvorjenki *lustrator* je agens v prvem planu (t. i. trajektor), v odnosu do tvorjenke *lustriranec*, je agens (nosilec stanja) v drugem planu (t. i. landmark).

In nas bo zanimala prav ta izražena parnost istokorenskih samostalniških tvorjenk, ki jih družijo skupna glagolska podstava (konceptualna baza), vendar so tako nastale tvorjenke rezultat različne profilacije, tj. delujoče osebe nasproti osebam, ki so nosilci stanja.

Ta razmerja bomo poiskali na gradivu SSKJ 2.

4. O Slovarju slovenskega knjižnega jezika 2

SSKJ 2 (2014)⁵ je dopolnjena in deloma prenovljena izdaja najboljšejšega in nacionalno najpomembnejšega slovarskega dela. Nova izdaja z opisi besed in pomenov, ki so se v slovenščini širše uveljavili v zadnjem poltretjem desetletju, dopolnjuje *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, kot je izhajal v letih od 1970 do 1991, v dveh kasnejših ponatisih (1995, 2008) in več nespremenjenih elektronskih izdajah (1997, 1998, 2000, 2010). Slovar je prenovljen v tistih delih, ki so bili prenove najbolj potrebni, na novo zajema besedje slovenskega knjižnega jezika od 1990 do leta 2013. Razen najnujnejših posodobitev v celoti ohranja prvotno zasnovo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Druga izdaja tako obsega 97.669 iztočnic in 14.181 podiztočnic, skupaj torej 111.850 opisov slovenskih besed. Slovarski sestavki prve izdaje so dopolnjeni tudi s 1.517 novimi pomeni, ki so bili, sodeč po analiziranem gradivu, prvič uporabljeni v zadnjih 25 letih ali pa so se v rabi (bolj) uveljavili v tem obdobju. Poleg slovarskih opisov besed in besednih zvez, izbranih iz *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika*⁶ in prilagojenih zasnovi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, je bilo v drugo izdajo dodanih še 581 slovarskih sestavkov z opisi doslej še neuslovarjenih besed. Glavni gradivni vir za te dopolnitve je bil besedilni korpus *Gigafida*⁷.

⁵ Dostopno na Fran.si: <https://fran.si/>.

⁶ Dostopna na Fran.si: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=131&View=1&Query=%2A>.

⁷ Podatki so zajeti iz Predgovora. Dostop na: http://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/datoteke/SSKJ2_Predgovori.pdf.

5. Istokorenske parne tvorjenke s pomenom vršilca dejanja in nosilca stanja v iztočnicah SSKJ 2

Poudarili smo, da je pogoj za opazovanje medsebojnega razmerja med omenjenima pomenskima skupinama tvorjenk glagol kot skupna konceptualna baza, pri čemer je bistven profil osebe, ki nastopa v vlogi vršilca dejanja (t. i. lik prvega plana) in nosilca stanja (t. i. lik drugega plana). Z razvrščanjem Glag – Vd – Ns želimo najprej predstaviti, v kolikšni meri je v SSKJ 2 uslovarjeno istokorensko parno razmerje med Vd in Ns, in dodatno vključiti tudi glagole, ki jim v slovarju manjka tvorjenka s pomenom ali Vd ali Ns, vendar korpusna analiza potrjuje manjkajočo eno ali drugo tvorjenko. Nato bomo predstavili: (a) obrazilne lastnosti takih glagolov; (b) obrazilne lastnosti parnih tvorjenk s pomenom Vd oz. Ns; (c) vidske lastnosti in (č) pomenske skupine glagolov, pri katerih je tak istokorenski par tvorbeno usistemljen.

6. Analiza gradiva

Nabor iztočnic s pomenom Vd ali Ns smo zbrali na podlagi obrazilnih lastnosti tvorjenk s pomenom Ns, saj je njihova obrazilna predvidljivost večja. Tvorjenke s pomenom nosilca stanja nastajajo iz deležnika na *-n* z obrazilom *-ec* in je zato njihov končaj glede na glagolsko podstavo na *-irati* (*reformirati*) ali *-ati* (*negovati*) vselej *-anec* (*reformirati* → *reformira-n* → *reformiran-ec*; *negovati* → *negovan-n* → *negovan-ec*), pri glagolih na *-iti* (*posvojiti*) pa *-enec* (*posvojiti* → *posvojen* → *posvojen-ec*).

Iskalnemu pogoju **anec* je v SSKJ 2 ustrezalo 387 iztočnic, iskalnemu pogoju **enec* pa 395.

Po natančnem pregledu je bilo pri iztočnicah na **anec* 109 in pri **enec* 99 nerelevantnih.

Izločiti je bilo namreč treba iztočnice, ki niso ustrezale merilu, da gre za drugostopenjske izglagolske tvorjenke s pomenom nosilca lastnosti. Izmed besed s končajem na **anec* in **enec* so bile izločene vse besede, ki so pripadale naslednjim vrstam:

- a) izsamostalniške tvorjenke (npr. *ceciljanec*, *baziljanec*, *bosanec*, *dominikanec*, *dopoldanec*, *luteranec*, *indijanec*, *mohamedanec*, *neučakanec*, *perzijanec*, *polspanec*, *samostanec*; *jermenec*, *jesenec*, *neizobraženec*, *plamenec*, *rženec*, *mladoslovenec* itd);
- b) izpridevniške⁸ tvorjenke (npr. *grbanec*, *gubanec*, *stranec*; *apnenec*, *cerkvenec*);
- c) netvorjenke (*bedanec*, *klanec*, *katanec*; *lestenec*).

⁸ Pridevnik ni bil deležniškega izvora.

Po tej filtraciji je bilo obrazilno relevantnih 278 (72%) izdeležniških tvorjenk na **anec* in 296 (75%) na **enec*.

Drugo izločitveno merilo je bilo povezano z besedotvornim pomenom tvorjenk. Zanimala nas je namreč obrazilna parnost Vd in Ns zgolj za tvorjenke s spolsko podkategorijo človeško. Po tem preverjanju so odpadle vse iztočnice, katerih Ns ni bil človek, marveč predmet, snov ali žival (npr. *krpanec* 'nit, navadno bombažna, za krpanje zlasti nogavic', *oblikovanec* teh. 'predmet, oblikovan z ulivanjem, kovanjem, stiskanjem'; *jahanec* 'konj, na katerem kdo jaha'; *deljenec* mat. 'število, ki se deli', *tolčenec* grad. 'ročno drobljeno kamenje' itd.), in iztočnice, za katere ni bilo parne vzporednice za Vd (npr. *izčrpanec* – **izčrpalec*, *plačanec* – **plačalec*; *ločenec* – **ločitelj*, *obkoljenec* – **obkoljitelj* itd.).

7. Razvrstitvene značilnosti tvorjenk s pomenom Vd in Ns v iztočnicah SSKJ 2

Po upoštevanju obeh izločitvenih meril je ostalo 90 glagolov, ki so izkazovali parne iztočnice s pomenom Vd in Ns. Z vidika njihovih obrazilnih lastnosti jih je 20 na *-irati* in 31 na *-ati*, kar je 18-odstotni delež izdeležniških tvorjenk na **anec*, in 38 glagolov na *-iti*, kar predstavlja 13-odstotni delež vseh relevantnih tvorjenk na **enec*.

Preglednica 1. Parne tvorjenke s pomenom Vd in Ns iz glagolov na *-irati*

Glagol <i>-irati</i>	Vršilec dejanja	Nosilec stanja
adpotirati	adoptant	adoptiranec
anketirati	anketar	akentiranec
bankrotirati	bankroter	bankrotiranec ⁹
civilizirati	civilizator	civiliziranec
deformirati	deformator	deformiranec
eksploatirati	eksploatator	eksploatiranec
hipnotizirati	hipnotizer	hipnotiziranec
interesirati	interesent	interesiranec
interpelirati	interpelant	interpeliranec
intrevjuvati	intrvjuvar	intrevjuvanec

⁹ SSKJ 2 s slovarsko razlago 'kdor bankrotira' izenačuje tvorjenki *bankroter* in *bankrotiranec*. Pri tem je jasno, da se slovarski in besedotvorni pomen ne pokrivata. Vse tvorjenke na *-er* imajo v slovenščini pomen osebe, ki je aktivna (*tisti, ki bankrotira*), zato pomen za osebo, ki je v posledičnem stanju (*tisti, ki je bankrotiran*), lahko izraža le tvorjenka s končajem *-anec*.

Glagol -irati	Vršilec dejanja	Nosilec stanja
kultivirati	kultivator 2. knjiž.	kultiviranec
mobilizirati	mobilizator	mobiliziranec
operirati	operater	operiranec
organizirati	organizator	organiziranec
promovirati	promotor	promoviranec
reformirati	reformator	reformiranec
sponsorirati	sponsor ¹⁰	sponsoriranec
testirati	testator	testiranec
tetovirati	tetovator	tetoviranec
transportirati	transporter 3.	transportiranec

Preglednica 2. Parne tvorjenke s pomenom Vd in Ns iz glagolov na *-ati*

Glagol -ati	Vršilec dejanja	Nosilec stanja
barvati	barvar	barvanec
iskati	iskalec	iskanec
izkoriščevati	izkoriščevalec	izkoriščevanec
izpraševati	izpraševalec	izpraševanec
kaznovati	kaznovalec	kaznovanec
nadzorovati	nadzorovalec	nadzorovanec
negovati	negovalec	negovanec
obdarovati	obdarovalec	obdarovanec
obdelovati	obdelovalec	obdelovanec
oboževati	oboževalec	oboževanec
opazovati	opazovalec	opazovanec
oskrbovati	oskrbovalec	oskrbovanec
podpirati	podpiralec	podpiranec
predlagati	predlagatelj	predlaganec
preganjati	preganjalec	preganjanec
preiskovati	preiskovalec	preiskovanec
premagati	premagalec knjiž.	premaganec

¹⁰ Iz razmerja *sponsorirati* – *sponsor* je v slovenščini verjetnejše, da je glagol nastal iz samostalnika, torej *biti sponsor* → *sponsorirati*, zaradi česar je ta primer vprašljiv v odnosu do drugih, kjer je tvorbeno pot jasna, kot npr. *tisti, ki tetovira* → *tetov-ator*.

Glagol -ati	Vršilec dejanja	Nosilec stanja
prevarati	prevarant ekspr.	prevaranec
pričakovati	pričakovalec	pričakovanec
svetovati	svetovalec	svetovanec
varovati	varovalec	varovanec
vprašati	vprašalec	vprašanec
vpraševati	vpraševalec	vpraševanec
vzdrževati	vzdrževalec	vzdrževanec
zasledovati	zasledovalec	zasledovanec
zasliševati	zasliševalec	zasliševanec
zasramovati	zasramovalec	zasramovanec
zatirati	zatiralec	zatiranec
zavarovati	zavarovalec	zavarovanec
zaznamovati	zaznamovalec	zaznamovanec
žrtvovati	žrtvovalec	žrtvovanec

Preglednica 3. Parne tvorjenke s pomenom Vd in Ns iz glagolov na *-iti*

Glagol na -iti	Vršilec dejanja	Nosilec stanja
cepiti	cepilec	cepljenec
daviti	davilec, davitelj	davljenec
gojiti	gojilec, gojitelj	gojenec
hraniti	hranilec ² , hrantelj ²	hranjenec
izročiti	izročitelj	izročeneec
krstiti	krstitelj	krščeneec
ljubiti	ljubitelj	ljubljenec
mučiti	mučitelj	mučeneec ¹
najti	najditelj	najdenec
obtožiti	obtožitelj	obtoženeec
oskruniti	oskrunitelj	oskrunjenec
osvoboditi	osvoboditelj	osvobojenec
ovaditi	ovaditelj	ovadenec
pogubiti	pogubitelj	pogubljenec
pooblastiti	pooblastitelj	pooblaščenec

Glagol na -iti	Vršilec dejanja	Nosilec stanja
posvetiti	posvetitelj	posvečenec
posvojiti	posvojitelj	posvojenec
priglasiti se	priglasitelj	priglašeneec
prijaviti	prijavitelj	prijavljenec
prosvetliti	prosvetitelj	prosvetljenec
razsvetiti	razsvetitelj	razsvetljenec
rediti	reditelj	rejenec
rešiti	rešitelj	rešenec
roditi	roditelj	rojenec
rušiti	rušitelj	rušenec
slaviti	slavitelj	slavljenec
tlačiti	tlačitelj	tlačenec
tožiti	tožitelj	toženec
učiti	učitelj	učenec
udeležiti se	udeležitelj	udeleženeec
ugrabiti	ugrabitelj	ugrabljenec
umoriti	umoritelj	umorjenec
usmrčiti	usmrčitelj	usmrčeneec
vabiti	vabitelj	vabljenec
vaditi	vaditelj	vajenec
zaščititi	zaščitnik	zaščiteneec
zdraviti	zdravitelj	zdravljenec
žaliti	žalitelj	žaljenec

Pri preverjanju nizov glagol – vršilec dejanja – nosilec stanja smo po lastnem jezikovnem občutku pri nekaterih glagolih predvidevali, da bi lahko imeli par Vd in Ns, čeprav je v *SSKJ 2* umanjkala ali izpeljanka s pomenom vršilca dejanja (najpogosteje) ali nosilca stanja (redkeje). Zato smo njihove potrditve dodatno poiskali v korpusu *Gigafida 2.0*. Pri podatkih iz korpusa je v oklepaju () zapisano število pojavitev. S poševnico (/) je označena odsotnost oblike, prazno mesto pomeni, da zaradi že obstoječe tvorjenke v *SSKJ 2* ni bilo potrebno dodatno iskanje v korpusu *Gigafida 2.0*.

Preglednica 4. Dodatni glagoli s potrjeno parnostjo Vd in Ns v korpusu

Glagol	Vd SSKJ 2	Vd Gigafida 2.0	Ns SSKJ 2	Ns Gigafida 2.0
-(ir)ati				
degradirati	/	degradator (1)	degradiranec	
deložirati	/	deložator (8)	deložiranec	
denacionalizirati	/	denacionalizator (1)		
kastrirati	/	kastrator (7)	kastriranec	
klonirati	/	klonator (3)	kloniranec	
izobraževati	izobraževalec			izobraževanec (16)
obiskovati	obiskovalec		/	obiskovanec (4)
odlikovati	/	odlikovalec (2)	odlikovanec	
oškodovati	/	oškodovalec (88)	oškodovanec	
pestovati	/	pestovalec (1)	pestovanec	
pregledovati	pregledovalec		/	pregledovanec (8)
rehabilitirati	/	rehabilitator (4)	rehabilitiranec	
spovedovati	/	spovedovalec (3)	/	spovedovanec (2)
vzgajati	/	vzgajalec (4)	vzgajanec	
Glagol	Vd SSKJ 2	Vd Gigafida 2.0	Ns SSKJ 2	Ns Gigafida 2.0
-iti				
nasloviti	/	naslovitelj (2)	naslovljenec	
okužiti	/	okužitelj ¹¹	okuženec	
ozdraviti	/	ozdravitelj (5)	ozdravljenec	
pokvariti	/	pokvaritelj (1)	pokvarjenec	
povabiti	/	povabitelj (2)	povabljenec	
razlastiti	/	razlastitelj (1)	razlaščenec	
upodobiti	/	upodobitelj (4)	upodobljenec	
vrniti	/	vrnitelj (2)	vrnjenec	
zapustiti	/	zapustitelj (25)	zapuščenec	

¹¹ Tvorjenka *okužitelj* se je pojavila na spletnih straneh v povezavi z epidemijo koronavirusa (Če bo koga okužil, temu nič ne pomaga, da bo njegov *okužitelj* preganjan, Google: <https://twitter.com/ZigaTurk/status/1273666810114707457>).

8. Interpretacija

8.1. Obrazilne lastnosti glagolov

Z upoštevanjem korpusno potrjenih oblik iz preglednice 4 nastopa skupaj 112 glagolov iz SSKJ 2, ki kažejo možnost tvorjenk Vd in Ns, vendar ni nujno, da sta obe tudi uslovarjeni. Z vidika obrazilnih lastnosti glagolov jih je skupno 26 na *-irati*, 39 na *-ati* in 47 na *-iti*. To povečuje delež vseh parnih tvorjenk s pomenom Vd k izdeležniškimi tvorjenkam s pomenom Ns pri končaju **anec* na 23 odstotkov in pri končaju **enec* se ta komplementarnost Vd in Ns poviša na 16 odstotkov.

8.2. Obrazilne lastnosti tvorjenk s pomenom Vd in Ns

Obrazilno najbolj raznolike so tvorjenke s pomenom Vd pri glagolih na *-irati*, ki so prevzeti in prisotni kot internacionalizmi v vseh slovanskih jezikih. Zato ni presenetljivo, da so prevzete tudi tvorjenke s tujimi obrazili, med katerimi je najpogostejše *-ator* (15 tvorjenk, npr. *civilizator*, *klonator*), sledi obrazilo *-êr* (4 tvorjenke, npr. *hipnotizer*), s po dvema tvorjenkama sta zastopani obrazili *-ant* (npr. *interpelant*), *-or* (npr. *testator*) in *-ar* (npr. *intervjuvar*), ki sta hibridni tvorjenki s prevzeto podstavo in domačim obrazilom. Z eno tvorjenko pa je zastopano obrazilo *-ent* (*interesent*).

Pri glagolih na *-ati* je obrazilna raznolikost znatno manjša. Prevladujoče je obrazilo *-lec* (32 tvorjenk, npr. *iskalec*, *zatiralec*, *oškodovalec*), pri glagolu *predlagati* je v SSKJ 2 le iztočnica na *-telj* (*predlagatelj*), ne pa tudi na *-lec* (*predlagalec*), čeprav korpus *Gigafida 2.0* potrjuje 46 pojavitev. Z enkratno pojavitvijo je tudi obrazilo *-ar* (*barvar* 'kdor se poklicno ukvarja z barvanjem'), ki je za vršilca dejanja sicer redkejša (npr. *zidati* → *zidar*), čeprav sta v korpusu *Gigafida 2.0* tudi 2 pojavitvi tvorjenke *barvalec*, ki izkazuje rabo za človeka.

Za izpeljanke s pomenom Vd, izpeljane iz glagolov na *-iti*, je v slovenščini tipično obrazilo *-telj*, kar potrjujejo tudi tvorjenke tretje skupine (46 tvorjenk). Obrazilni vzporednici *-telj* in *-lec* nastopata le pri tvorjenkah *davi-(lec/telj)*, *goji-(lec/telj)* in *hrani-(lec/telj)*, medtem ko je v SSKJ 2 predvidena le oblika *cepilce* 'kdor cepi', v *Slovenskem pravopisu 2001* pa tudi oblika *cepitelj*. Korpusne pojavitve kažejo pri danih primerih v korist oblik na *-telj*, tudi pri *cepilcu*, kjer je višja frekvenca oblik zaradi pomena za predmet.

Izpeljanke s pomenom Ns so dosledno izpeljane z obrazilom *-ec*. Razlikujejo se le glede na to, ali se izpeljujejo iz glagolov na *-(ir)ati* ali *-iti*. V prvem primeru je njihov končaj *-(an)ec*, v drugem *-(en)ec*.

8.3. Glagolski vid in predpone

Zanimalo nas je, ali obstajajo povezave med izkazovanjem besedotvornih pomenskih kategorij Vd in Ns ter vidskimi lastnostmi TOREJ lastnostmi glagolov.

Slovenščina loči dovršne glagole, ki zaznamujejo po trajanju omejeno dejanje, nedovršni pa omejenosti ne izražajo. V tej parni vidski kategoriji so nedovršniki nezaznamovani. Redkejši so v slovenščini dvovidski glagoli, ki so najpogosteje glagoli na *-irati* (Toporišič 2000, s. 348–351).

Zbrani glagoli kažejo naslednje vidske lastnosti. Dvovidski so vsi na *-irati* (26), med *-ati* 1 (*odlikovati*) in med *-iti* 3 (*cepiti, krstiti, roditi*). Glagoli na *-ati* naše skupine so v glavnem nedovršni (34) z izjemo 4 (*premagati, prevarati, vprašati*¹², *oškodovati*), medtem ko so glagoli na *-iti* prevladujoče dovršni (29), 16 je nedovršnih (*daviti, gojiti, hraniti, krstiti, ljubiti, mučiti, rediti, rušiti, slaviti, tlačiti, tožiti, učiti, vabiti, vaditi, zdraviti, žaliti*). Parskost v večjem deležu izkazujejo dovršniki (57%) pred nedovršniki (43%). Tudi v primeru, če izločimo vse dvovidske glagole, ostaja razmerje v korist dovršnikov v deležu (66%) proti (34%).

Dovršniki se tvorijo iz nedovršnikov z dodajanjem predpon in nedovršniki iz dovršnikov z menjavo glagolske pripone (Toporišič 2000, s. 348–349). Med našo skupino 33 enovidskih dovršnih glagolov je 66% predponskih. Pri glagolih na *-iti* so (*izročiti, obtožiti, oskruniti, osvoboditi, ovaditi, pogubiti, pooblastiti, posvetiti, posvojiti, priglasiti, prijaviti, prosvetliti, razsvetiti, udeležiti se, ugrabiti, umoriti, usmrtiti, zaščititi*) in le eden prikrito nepredponski (*najti*)¹³. Pri glagolih na *-ati* pa nastopajo 4 (*premagati, prevarati, vprašati, oškodovati*).

8.4. Pomenske skupine glagolov

Pri prepoznavanju pomenskih lastnosti glagolov smo izhajali iz hierarhično urejene pomenske mreže slovenskih glagolov (Zupan 2013). Vrh pomenske mreže predstavlja šest izhodiščnih dvojic glagolov, in sicer: 1 *Obstajati/biti*, 2 *Pripadati/vsebovati*, 3 *Premikati/gibati (se)*, 4 *Delati/narediti kaj*, 5 *Misliti/ustvarjati in* 6 *Zaznavati/odzivati se*. Vsaka od teh skupin je členjena na več podskupin. Pri klasifikaciji naših glagolov smo upoštevali v vsaki skupini le uvrstitev do druge veje. Ugotovitve so naslednje. Največ glagolov (41%) je uvrščeno v skupine 6.4 *Izmenja(va)ti sporočila (anketirati, interpretirati, intervjuvati, testirati, izpraševati, predlagati, preiskovati, svetovati, vprašati, vpraševati, zasledovati, zasliševati, krstiti, obtožiti, oskruniti, ovaditi, prijaviti, slaviti, tožiti, vabiti, žaliti, odlikovati, pregledovati, nasloviti, povabiti)*, 6.3 *Ustvarjati socialni stik (mobilizirati, izkoriščevati, kaznovati, prevarati, zasramovati, zatirati, gojiti, mučiti, priglasiti se, rešiti, udeležiti se, obiskovati, oškodovati, pestovati, spovedovati)*, 6.2 *Imeti/odzivati se na čustva (negovati, oboževati, podpirati, pričakovati)* in 6.1 *Zaznavati/zaznati*

¹² Zanimivo je, da razmerje Vd in Ns izkazuje tako dovršen *vprašati* (*vprašalec – vprašanec*) kot nedovršen glagol *vpraševati* (*vpraševalec – vpraševanec*), kar je v naši skupini edini tovrstni primer.

¹³ Etimološko je praslovan. **najiti* sestavljen iz **na* 'na' in **jiti*, sloven. *iti* (ES XXII, 113 ss.). www.fran.si, dostop 16. junij 2020.

s čutili (*opazovati*). 28% glagolov sodi v skupino 4, v kateri so najpogostejši glagoli podskupine 4.4 Spreminjati/spremeniti kaj (*adoptirati, civilizirati, deformirati, promovirati, reformirati, posvetiti, posvojiti, degradirati, denacionalizirati, kastrirati, pokvariti*), 4.6 Delati kompleksna opravila (*nadzorovati, obdelovati, premagati, osvoboditi, prosvetliti, razsvetliti, učiti, vaditi, izobraževati*), 4.5 Uporabljati silo/vpliv (*transportirati, preganjati, pooblastiti, deložirati, vzgajati*), 4.2 Dajati/dati (splošno) kam (*barvati, izročiti*), 4.1 Delati narediti (splošno) (*ekspluatirati, organizirati*,) in 4.3 Delati narediti s sestavinami (*rušiti*). Tretji skupini glagolov pripada 16-odstotni delež, in sicer 2.3 Uporabiti lastnino (*sponsorirati, obdarovati, oskrbovati, vzdrževati, zapustiti*), 2.4 Meniti/domeniti se o lastnini (*varovati, zavarovati, zaščititi, rehabilitirati, vrniti*), 2.2 Dobiti/vzeti lastnino (*iskati, najti, ugrabiti, razlastiti*), 2.5 Zapraviti lastnino (*bankrotirati, žrtvovati, pogubiti*).

Skupini 1 pripada 11% glagolov, ki se razvrščajo v podskupine: 1.2 Telesni elementarni glagoli (*hipnotizirati, operirati, cepiti, hraniti, rediti, roditi, zdraviti, okužiti, ozdraviti*) in 1.5 Končati/končevati obstoj (*daviti, umoriti, usmrtiti*).

Najnižji delež glagolov (4%) je v skupini 5, in sicer sodijo v podskupine: 5.3 Izražati misli s simboli (*tetovirati, zaznamovati*), 5.4 Ustvarjati/ustvariti miselno (*upodobiti*) in 5.1 Osnovna miselna dejavnost (*interesirati*).

9. Sklep

V prispevku smo na gradivu SSKJ 2 predstavili, kako je v slovenščini izkoriščena besedotvorna možnost istokorenskih samostalniških izpeljank, ki glede na besedotvorni pomen predstavljajo parno razmerje med vršilcem dejanja (Vd) (*opazovalec*) in na drugi strani nosilcem stanja (Ns) (*opazovanec*). Izhajali smo iz slovenske teorije besedotvornih pomenov. Za interpretacijski okvir pa izbrali kognitivni pristop in razmerje med vršilcem dejanja in nosilcem stanja predstavili kot rezultat konceptualizacije, temelječe na razmerju med trajektorjem (lik prvega plana) in landmarkom (lik drugega plana). V raziskavo smo poleg parnih uslovarjenih tvorjenk s pomenom vršilca dejanja in nosilca stanja vključili tudi tiste, ki te parnosti v slovarju niso imele izkazane, a so bile potrjene v nacionalnem korpusu *Gigafida 2.0*.

Ugotovili smo, da glagoli na *-(ir)ati* omogočajo za polovico višji delež parnih tvorjenk s pomenom Vd in Ns. Tvorjenke s pomenom Ns so obrazilno enotne in dosledno izpeljane z obrazilom *-ec*. Razlikujejo se le glede na to, ali se izpeljujejo iz glagolov na *-(ir)ati* ali *-iti*. V prvem primeru je njihov končaj *-(an)ec*, v drugem *-(en)ec*. Večjo obrazilno pestrost kažejo tvorjenke s pomenom Vd, pri čemer je najpogostejše obrazilo *-lec* pri glagolih *-ati* in *-telj* pri glagolih na *-iti*. Glagoli na *-irati* so obrazilno najpestrejši, prevladujoče je obrazilo *-ator*, medtem ko so obrazila *-êr, ant, -or* in *-ar* redkejša. Besedotvorno parnost Vd in Ns v opazno

višjem deležu omogočajo dovršni glagoli, med njimi namreč v dveh tretjinah prevladujejo predponski.

Upoštevale hierarhično urejeno pomensko mrežo slovenskih glagolov tako parnost najbolj izkazujejo glagoli skupine, ki izraža zaznavanje in odzivanje (41%) in med njimi je opazna skupina glagolov, ki jih družijo pomen izmenja(va) ti sporočila. Skoraj prepolovi se delež tistih glagolov, ki pripadajo skupini delati oz. narediti (28%) in med njimi je po številu največja podskupina s pomenom spremeniti/spreminjati kaj. Po številu tretjo skupino družijo pomen pripadati/vsebovati in se vanjo uvršča 16% glagolov, z največjim številom glagolov (od 4 do 5) so zastopane podskupine, ki jih družijo pomen uporabiti, domeniti in dobiti oz. vzeti lastnino. Skupina glagolov, ki jih družijo pomen obstajati/biti, je zastopana z 11-odstotni deležem, po številu prevladujoči pa so t. i. telesni elementarni glagoli. Najnižji delež (4%) pa pripada pomenski skupini misliti/ustvarjati.

Zaključimo lahko, da na parno razmerje tvorjenk s pomenom Vd in Ns vplivata dva dejavnika, tj. slovnične in pomenske lastnosti glagola. Pri prvem je odločilen glagolski vid, ki kaže, da so dovršni predponski glagoli mnogo bolj produktivni. S pomenskega vidika, ki dopušča hkratno konceptualizacijo pomena Vd (lik prvega plana) in Ns (lik drugega plana) kot istopodstavnih, a različnostopenjskih tvorjenk s skupnim izhodiščnim glagolom, pa prevladujejo taki, ki izražajo dejanja, povezana s komunikacijo, spreminjanjem česa, lastnino in telesom, medtem ko so glagoli, povezani z miselnimi procesi, najmanj pogosti. Zanimivo je, da takega parnega razmerja nismo zasledili pri skupini glagolov, ki jih v pomensko mrežo družijo pomen premikati/gibati (se). Vsekakor pa bi bilo smiselno pri nadaljnjem opazovanju parnosti tovrstnih tvorjenk upoštevati morda še eno glagolsko slovnično kategorijo, tj. prehodnost in vidik udeleženskih vlog.

Bibliografija

- Będkowska-Kopczyk, A. (2004). *Jezikovna podoba negativnih čustev v slovenskem jeziku: kognitivni pristop*. Ljubljana: Študentska založba.
- Będkowska-Kopczyk, A., Jamnik, T. (2004). Razvoj kognitivističnega znanstvenega diskurza na Poljskem in v Sloveniji. V: E. Kržišnik (ur.), *Členitev jezikovne resničnosti* (165–178). Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja 22).
- Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Volume I: *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R.W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar*. Volume II: *Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
- Onysko, A., Michel, S. (ur.) 2010. *Cognitive Perspectives on Word Formation*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.

- Tabakowska, E. (2005). *Gramatika i predočavanje. Uvod u kognitivnu lingvistiku* (M.-M. Stanojević, B. Kryžan-Stanojević, prevod in priredba). Zagreb: FF press.
- Toporišič, J. (1975). Izpeljava slovenskih samostalnikov, *Linguistica* XV, 241–256.
- Toporišič, J. (1991). Besedotvorno šolanje, *Slavistična revija* 39/2, 215–237. Dostopno na: <http://www.dlib.si> (Pridobljeno: 10. junij 2020).
- Vidovič Muha, A. (1988). *Slovensko skladijsko besedotvorje: na primeru zloženek*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Vidovič Muha, A. (2011). *Slovensko skladijsko besedotvorje. 2. razširjena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Waszakowa, K. (2003). Kognitywne aspekty tworzenia nowych derywatów słowotwórczych (na przykładzie języka polskiego). V: I. Ohnheiser (ur.), *Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, 1: *Słowotwórstwo/Nominacja* (411–435). Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Waszakowa, K. (2017). *Kognitywno-komunikacyjne aspekty słowotwórstwa. Wybrane zagadnienia opisu derywacji w języku polskim*. Warszawa: Wydawnictwa Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Viri

- Fran.si. *Slovarji*. Dostopno na: <https://fran.si/>. (Pridobljeno: junij 2020).
- Gigafida 2.0*. Dostopno na: <https://www.cjvt.si/gigafida/>. (Pridobljeno: 16. junij 2020).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (izdaja v elektronski obliki, dostopno na Fran.si).
- Slovenski pravopis 2001* (izdaja v elektronski obliki, dostopno na Fran.si.)

POVZETEK

V prispevku smo na gradivu SSKJ 2 in korpusa *Gigafida 2.0* predstavili, kako je v slovenščini izkoriščena besedotvorna možnost istokorenskih samostalniških izpeljank, ki glede na besedotvorni pomen predstavljajo parno razmerje med vršilcem dejanja (Vd) (*opazovalec*) in nosilcem stanja (Ns) (*opazovanec*). Zaključimo lahko, da na soobstoj obeh tipov tvorjenk vplivata dva dejavnika, tj. slovnična in pomenska lastnost glagola. Pri prvem je odločilen glagolski vid, ki kaže, da so dovršni predponski glagoli za parne samostalniške izpeljanke Vd/Ns mnogo bolj produktivni. S pomenskega vidika, ki dopušča hkratno konceptualizacijo pomena Vd (lik prvega plana/trajektor) in Ns (lik drugega plana/landmark) kot istopodstavnih, a različnostopenjskih tvorjenk s skupnim izhodiščnim glagolom, pa prevladujejo taki, ki izražajo dejanja, povezana s komunikacijo, spreminjanjem česa, lastnino in telesom, medtem ko so glagoli, povezani z miselnimi procesi, najmanj pogosti. Zanimivo je, da takega parnega razmerja nismo zasledili pri skupini glagolov, ki

jih v pomensko mrežo druži pomen premikati/gibati (se). Vsekakor pa bi bilo smiselno pri nadaljnjem opazovanju parnosti tovrstnih tvorjenk upoštevati morda še eno slovnično kategorijo, tj. prehodnost in vidik udeleženskih vlog.

STRESZCZENIE

TWORZENIE NAZW WYKONAWCY CZYNNOŚCI I NOSICIELA STANU OD TEJ SAMEJ PODSTAWY SŁOWOTWÓRCZEJ W JĘZYKU SŁOWEŃSKIM

W artykule wykorzystano materiał słoweńskiego słownika SSKJ 2 oraz korpusu *Gigafida 2.0* w celu ukazania potencjału tworzenia od tej samej podstawy słowotwórczej par rzeczowników reprezentujących kategorię nazw wykonawców czynności (A) i kategorię nazw nosicieli stanów (CofS). Przeprowadzona analiza pozwala na wyciągnięcie wniosku, że możliwość równoległego tworzenia dwóch typów struktur słowotwórczych uzależniona jest od dwóch czynników: gramatycznych i semantycznych właściwości bazowego czasownika. Jeśli idzie o własności gramatyczne podstawy słowotwórczej, to ważną rolę odgrywa aspekt czasownika. Analiza pokazała bowiem, że czasowniki dokonane prefiksalne wykazują znacznie większą produktywność w zakresie tworzenia rzeczowników z rozpatrywanych kategorii. Możliwość równoległego tworzenia nazw A (w planie konceptualnym profilujących trajektor relacji) i CofS (profilujących landmark) od tej samej podstawy słowotwórczej jest typowa dla czasowników związanych z procesem komunikacji, zmianą, posiadaniem czegoś oraz z ciałem, natomiast czasowniki mentalne najrzadziej umożliwiają taką operację słowotwórczą. Znamienne jest także to, że analizowane pary rzeczowników nie są tworzone od czasowników ruchu. W dalszych badaniach nad tego typu parami derywacyjnymi należałoby uwzględnić również inne kategorie gramatyczne, m.in. prechodność czasownika, a także role semantyczne jego argumentów.

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
Koroška cesta 160
2000 Maribor
Slovenija